

Cilt 8, Sayı 16, Aralık 2020

KİTAP TANITIMI

Kitap İsmi: Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi

Kitabın Yazarı: Prof. Dr. Bilal Aktan

Yayınevi: Eğitim Yayınevi

Yayın Yılı: 2016

Yazar

Faris TANYILDIZI

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi-Yeni Türk Dili
email:faristanyildizi@hotmail.com , Orcid No: 0000-0002-6943-8815*

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 6.04.2020

Kabul Tarihi: 17.09.2020

Yayın Tarihi: 30.12.2020

Kaynak Gösterme

Tanyıldızı, F. (2020). Kitap tanıtımı: "Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), s. 481-485.

İnsanlar iletişim kurmak için farklı araçlar kullanmışlardır. Ancak hiçbir dil kadar etkili olmamıştır. Her dilin kendine özgü bir hafızası, mantığı, kuralları, sistematığı ve elbette ki söz dizimi vardır.

Türk diliyle ilgili özgün ve nitelikli çalışmalara imza atmış Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi Bilal Aktan tarafından üniversitelerin ilgili bölümlerinde ders kitabı olarak okutulması için hazırlanan ve Türkiye Türkçesinin belli başlı söz dizimi kuralları üzerinde durulmuş olan bu kitap, Eğitim Yayınevi tarafından 2016 yılında dil meraklılarının ilgisine sunulmuştur.

Kitap sırasıyla; **Ön söz**, **Kısaltmalar**, **Taranan Eserler ve Kısaltmaları**, **Giriş**, dört ana **Bölüm** ve **Kaynakça** adlı bölümlerden oluşmaktadır.

Ön söz bölümünde her dilin az veya çok kendine özgü söz varlığı ve kurallarının olduğu, bu kuralların da bir sistem içinde çalıştığı belirtilmektedir. Bu sistem içinde çalışan dizim kurallarını belirleme ve bunları enine boyuna incelemeyi dil bilgisinin bir kolu olan söz diziminin konusu olduğu ifade edilmektedir. Ön sözün ardından dil bilgisiyle ilgili **Kısaltmaların** olduğu bölüm gelmektedir. Bu bölümden sonra ise **Taranan Eserler ve Kısaltmaları** adlı bölüm bulunmaktadır. Burada toplam doksan yedi farklı edebî türün (60 roman, 17 hikâye, 5 inceleme-araştırma, 4 şiir, , 4 deneme, 2 fikir, 2 tiyatro, 1 anı, 1 biyografi ve 1 sözlük) kısaltılmış isimleri bulunmaktadır. Bu edebî eserlerden alınan söz, söz dizimi ve cümleler metnin asıl bölümlerindeki örneklerde kullanılmaktadır.

Kitabın **Giriş** (s. 1-7) kısmında söz dizimi şöyle tanımlanmaktadır: "Bir dilde kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi (cümle bilgisi, sentaks) denir." (Aktan, 2016 s. 1). Söz dizimine örnek olması açısından diğer dillerle karşılaştırma yapılmak amacıyla kitabın bu kısmında Türkçedeki sıfat tamlamalarının İngilizcedeki gibi isimlerden önce geldiği (yeşil yaprak) ancak Arapça ve Farsçada ise yer değiştiği (yaprak yeşil) belirtilmektedir. Belirtisiz isim tamlamalarında ise Türkçedeki tamlamanın (okul bahçesi) tam tersine (bahçe okul) İngilizce, Arapça ve Farsçada; tamlayanla tamlanan öğelerin yer değiştiği açıklanmaktadır.

Kitabın ilk bölümü **Kelime Grupları** (s. 9-79) adlı bölümdür. Bu bölümde tamlamalar, tamlamaların türleri, cümle içindeki görevleri; tekrar grupları, tekrar gruplarının çeşitleri ve bunların cümle içindeki görevleri, aitlik grubu, edat grubu ve edat grubu kuran belli başlı edatlar, unvan grupları ve cümle içindeki görevleri titizlikle ve ayrıntılı bir şekilde ele

alınmıştır. Ayrıca yazar, Türk edebiyatına damgasını vurmuş başta roman, hikâye, şiir, anı vb. edebî türlerin usta sanatçıların eserlerini tek tek tarayarak konulara uygun örnekler seçmiştir.

Birleşik fiiller ve türleri, sayı, ünlem ve bağlama grupları, fiilimsi grupları (isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil) ve bunların cümle içindeki görevleri, kısaltma ve isnat grubu, isnat grubunun kelime grubu içinde ve cümle içindeki görevleri örneklendirilmektedir. Yine bu bölümde yükleme ve yönelme grupları, yönelme grubunun kelime grubu içinde ve cümle içindeki görevleri; bulunma, uzaklaşma, vasıta, eşitlik ve ilgi gruplarının kelime grubu içinde ve cümle içindeki görevleri örneklerle anlatılmaktadır.

Kitabın **Yargı Grupları** (s. 81-108) adlı ikinci bölümünde cümle şöyle açıklanmıştır: “Bir düşünceyi, bir duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir. (Aktan, 2016 s. 81). Cümlelerin en önemli işlevinin yargı bildirmek olduğunu, yargının ise kelimeler ve kelime gruplarıyla sağlanabileceği gibi yargı bildiren çekimli tek fiil veya bildirme eki almış tek isimle de sağlanabileceği belirtilmektedir. Ayrıca cümle ve cümlelerin öğelerinin farklı dillere göre cümle içerisindeki dizilimi şöyle izah edilmektedir: Yüklem fiilinin, Altay dil grubundaki Türkçede sonda [(Özne + Yer tamamlayıcısı + (Fiil) Yüklem] bulunurken, Hint-Avrupa dil ailesinin Avrupa kolundaki İngilizcede [(Özne + (Fiil) Yüklem +Yer tamamlayıcısı] ortada, Sami dil ailesindeki Arapçada [(Fiil) + Yüklem Özne + Yer tamamlayıcısı] ise başta bulunduğu belirtilmektedir. Bu bölümde ele alınan belli başlı konular şöyledir: Cümle ve cümlelerin özellikleri, cümlelerin öğeleri ve bu öğelerinin (yüklem, özne, nesne, yer tamamlayıcısı, zarf) ayrı ayrı özellikleri üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Yine Türk edebiyatının önemli yazarlarının çeşitli eserlerindeki konuya uygun cümlelerle örneklendirilmektedir. Bu bölümde ayrıca cümle dışı unsurlar (s. 107) ve bu öğelerin özellikleri farklı sözcük türlerinde ve sözcük öbeklerinde (sıfat tamlaması, cümle, isim, edat, ünlem, bağlaç) ve cümle içerisinde gösterilmektedir.

Kitabın **Cümle Çeşitleri** (s. 110-133) adlı ikinci bölümünde isim ve fiil cümleleri, basit yapıli kipler, anlamına göre cümleler, olumlu ve olumsuz cümle çeşitleri ve bunların isim ve fiil cümlelerine göre örnekleri, soru, emir, ünlem cümlelerinin tanımları ve bu cümlelere örnek cümlelerle konular detaylandırılmıştır. Yüklemin yerine göre cümleler; kurallı ve devrik cümle, yapısına göre cümleler; basit ve birleşik cümleler şeklinde açıklama ve örneklemelele konu açıklanmaktadır. Bu bölümde bazı yabancı dillerdeki cümle yapılarıyla Türkçenin cümle yapısı karşılaştırılarak farklı dillerdeki söz diziminin dilimizdeki karşılığının aynı olamayacağı, bu söz dizimine bağımlı kılınarak yapılan çekimsiz fiillere (fiilimsiler) **girişik birleşik cümle** denildiğini, bunun da Türk dil bilgisinin kendine özgü kullanımını göz ardı etmek olduğunu, Türk dil bilgisinin farklı dil ailelerindeki söz dizimine göre yorumlamayı zorlamak olduğu kabul edilmektedir. Bu bölümde, temel ve

yan cümleler; şartlı, iç içe ve ki'li cümleler tanımlanmış, açıklanmış ve örneklerle konu ayrıntılandırılmıştır. Sıralı cümle çeşitleri (bağımlı-bağımsız) bağlı cümle, ara sözlü cümle ve eksilteli cümleler incelenmiştir.

Kitabın **Cümle Çözümlemeleri** (s.135-175) adlı dördüncü, yani son bölümünde kelime grupları ve cümlenin ögeleri ayrı ayrı çözümleme yapılarak konu incelenmiştir. Cümle çözümlemelerini yaparken önce cümlenin ögeleri tespit edilmiş, daha sonra da bu cümlenin içinde bulunan kelime grupları belirlenmiştir. Bu kelime gruplarının da türleri ayrı ayrı tespit edilerek açıklanmıştır.

Titizlikle hazırlanan çalışmadan dolayı Prof. Dr. Bilal Aktan'ı kutlar kendilerine şükranlarımızı arz ederiz.

